

Л.2005
9442 к

Жыр
жаулары

Төлеген
АЙБЕРГЕНОВ

*Мен саған
ғашық едім*

RARITY

PUBLISHING
COMPANY Ltd

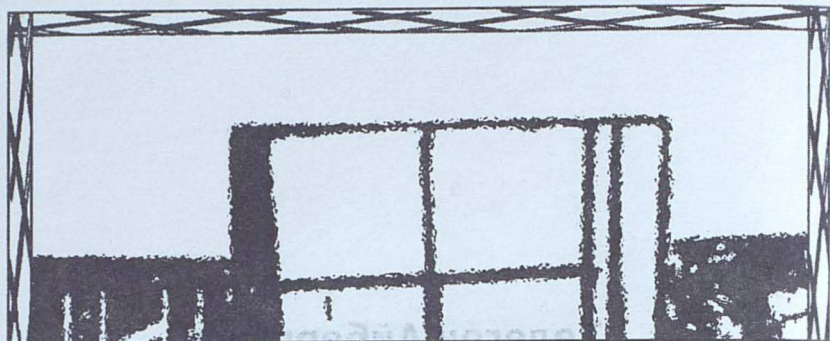
Төлеген Айбергенов

*Мен саған
ғашық едім*

Өлеңдер

Алматы
«Раритет»
2005

12005/9442к

Жыр
жауһары

Төлеген
АЙБЕРГЕНОВ

*Мен саған
гашық едім*

Өлеңдер

RARITY

PUBLISHING
COMPANY Ltd

ББК 84Қаз7-5

А31

Қазақстан Республикасы Мәдениет, ақпарат және спорт
министрлігі бағдарламасы бойынша шығарылды

Серия 2002 жылдан бастап шығарылып келеді

Зейнолла СЕРІКҚАЛИҰЛЫНЫҢ
«АЛТЫН ҚОР» кітапханасы

Көркем безендірмесі негізін салған Александр Тленшиев

Айбергенов Т.

А31 Мен саған ғашық едім: Өлеңдер. — Алматы:
Раритет, 2005. — 192 бет. — «Алтын қор» кітапханасы.

ISBN 9965-663-81-5

Өткен ғасырдағы (XX) өршіл де асқақ, ең рухты поэзия
корнекті өкілдерінің бірегейі болып қалған ақынның бұлағай
бұлттай, тасыған теңіздей, ағыл-тегіл нәсердей өлеңдері топ-
талған бұл жинағы жырсүйер қауым жата-жастанып оқитын
ырысты басылым болады деп ойлаймыз.

А 4702250202—11
413(05)—05

ББК 84Қаз7-5

ISBN 9965-663-81-5

© «Раритет» БК, 2005
© Безендірген Б. Серікбай, 2005

ӨМІР ШАТТЫҒЫНЫҢ ЖЫРЫ

* * *

...Амал бар ма, біз, қазақ әдебиеті, екі-үш дарыннан ерте айрылдық. Олар — Абдолла, Баубек, Төлеген.

Ғабит МҮСІРЕПОВ

* * *

...Біз поэзиямыздың тағы бір алтын тұтқасын аштық. Аштық та, Төлеген дүниесін көрдік.

Әбділда ТӘЖІБАЕВ

* * *

Төлеген өмірінің де, ақындық шабытының да «жиырма бесінде» қайтыс болды. Бірақ бұндай ақынның екінші өмірі ұзақ болады. Оның өлеңдері халқына, ұрпақтарға рухани күш һәм ләззат беріп жасайды.

Ыбырайым ЮСУПОВ

* * *

...Төлеген, сөз жоқ, талант. Дара талант, сара талант... Т.Айбергенов творчествосы — өлімді жеңіп шыққан өмір шаттығының жыры.

Әбіш КЕКІЛБАЕВ

* * *

...Әртүрлі гүлзарларымен, даланың самалымен, жусанның иісі, таудың бұлағымен — өзімен өзі тыныш жатқан поэзиясының қалғымалы тірлігіне кенет көтерілген мұхиттың жал-жал толқындарындай ағысты екпінмен әсер еткен Айбергенов поэзиясы қазақ өлеңінің өресін биікке көтереді.

Фариза ОҢҒАРСЫНОВА

* * *

...Ақынның асқақ жырын гажайып гұлама жылдардың шежірелі беттерінде сөйлеп тұрған сырға балап, осынау сыр жылдар парағы аударылғанда жабылып кетуі мүмкін екенін тыңнан тауып айту арқылы өлімнің өзін сылқым образға айналдырған Айбергенов өлеңдеріндегі су жаңа нұсқалықты эпитет көлегейлеп, көрсетпей тұрған жоқ, қайта айқындап, аша түсіп тұр.

* * *

...Меніңше, Төлегеннің нағыз ақындық дарынын танытқан кезі «Маңқыстау саздары» деп аталатын жырларын жазған тұсы тәрізді. «Сырласу», «Шевченко — мұнай ордасы», «Мұнаралар», «Төстегі жаңғырықтар». «Күйлер», «Ей, менің ақын бауырым» деген романтикалық нафосқа толы өлеңдердің әрқайсысы қазіргі қазақ поэзиясының ең таңдаулы нұсқалары десек, асырып айтқан болмас еді.

Қуандық ШАҢҒЫТБАЕВ

Ө Л Е Ũ Д Е Р

КЕГЕЙЛІ ДӨПТЕРІНЕН

Кегейлім жердің еркесі,
Жас жаным толқып тұр менің.
Бердақтың¹ сүйген өлкесі,
Ажнияз² айтқан жыр ма едің?!

Қаһарман мынау халықтың
Серті де сенің бетінде.
Еңбектен өскен алыптың
Көркі де сенің бетінде.

Әлемнің жүзін селдеткен
Жаңбыр күй сенің бетінде.
Даланың төсін гүлдеткен
Алғыр ой сенің бетінде.

Өзінді көріп кеудеме
Дүрсілі қонып жүз аттың,
Осынау сұлу өлкеңе
Өлеңнің қызын ұзаттым...

Жоныңда әкем жорға атпен
Жортып бір өткен Кегейлі,
Атаның жолын жалғап мен
Елтіп бір жеткен Кегейлі.

¹⁻² Бердақ, Ажнияз — қарақалпақ әдебиетінің классиктері.

Қырында анам қыз күнін
Қыздырып өткен Кегейлі.
Келем деп қайтып, тұз гүлін
Үздіріп кеткен Кегейлі!..

Су алған сайда әжемнің
Сырғасы қалған Кегейлі,
Сырласы қалған Кегейлі,
Мұңдасы қалған Кегейлі.

Әмудің арғы бетінен
Арқалап келдім көп ойды.
Жүректің ыстық отымен,
Мархабат, қарсы ал, Кегейлі!

Көркімді көріп қуанған
Баладай кемпір-шалдар-ай,
Алыстан келген нарлар-ай,
Арыстан кеуде жандар-ай.

Жаралу шарт па егіз боп,
Туысқа мен де ғашық ем.
Тербеліп кеттім теңіз боп,
Сүйдім де көздің жасымен.

Анаммен тұстас болғандар,
Әкеммен қиқу салғандар,
Мендегі ыстық сәлемді ал,
Мендегі ыстық арманды ал.

Жанассаң жанда жаз қалар,
Жарқырай түскен жарықтар.
Қазылмай жатқан қазбалар,
Жазылмай жатқан тарихтар.

Тастыңдар неге бұлақтай,
Өзен-ой басын сағалап?
Жалынға тиген сынаптай,
Жастарың кетті домалап.

Жоқ ем ғой кірбің әкелген,
Бар еді қандай сыр мұнда!
Жан досың болған әкемнен
Айнымай қалып тұрмын ба?

Шаттыққа толы шақтарды ең
Өткіздім сенде, қыр бастым.
Сыбдырлап тұрған бақтармен
Сыбырлап тұрып сырластым.

Көңілі көктем кең кеуде
Ағаймен пікір алыстым.
Жаз келбет жарқын жеңгейге
Әзілімді айтып таныстым...

Жүреkte өкпе-назың жоқ,
Күшті едің, шіркін, ой, неткен!
Көрінді маған алыс боп
Қасымда тұрған бойжеткен.

Қайтейін, жаны пәк достар,
Бозбала күндер өтті ғой.
Сақылдап күлген көп қыздар
Арман боп қалып кетті ғой...

АДАМДАР

О, адамдар, біргемін мен сендермен,
Ықыласыңа ешнәрсені теңгермен.
Сендер менің бақытымның бұлағы,
Сендер менің дарыныма жел берген.

Өздеріңмен өмір шыңын бірге астым,
Жарты құртты бөліп жедім, сырластым.
Дүниеге келгенім жоқ шет жүріп,
Рақатын ойлау үшін бір бастың.

Гүлстанға айналдырған тақырды
Болат қолдар, алғыр милар ақылды,

Сүйемін мен, сүйемін мен сендерді
Алар демім қалғанынша ақырғы.

Менің үшін бірдей тілің, жынысың,
Көбің ана, көбің аға-інісің.
Достық өскен, ерлік өскен ортаңа
Енген сайын кеңі түсер тынысым.

Не кездесе өздеріңмен көрмекпін
Қарапайым адамдары еңбектің!
Барлығын да бағыштар ем сендерге,
Махаббатын маған берсе жер-көктің.

* * *

Қолыңнан қала тұрса тас қаланып,
Қүдіретіңе табынса аспан алып,
Сен жасаған бақытты көріп тұрып,
Сені сүймеу не деген масқаралық.

Алдымнан көрген емес жол кесіліп,
Келемін демеуіңмен өрге шығып.
О, адамдар, гапу ет, шалыс бассам,
Кешіріңдер, менікі пендешілік.

АЛМАТЫҒА

Жүрегіме жақын сенің есімің,
Әкем десем, анам десем, несі мін.
Жарқыраған көк тасында көшеңнің
Ізі қалған Сәкен бөтенкесінің.

Жамбыл жыры аспаныңда жаңғырып,
Әуеніне кетті әлемді таң қылып.
Алатаудың ақ шыңдары Күләшша
Күләш әнін қайталайды мәңгілік.

Жасыл барқыт жапырағы бақтардың,
Саянда жүр құрбылары Саттардың.
Осындағы талай залдар куәсі
Иса еліне жыр тыңдатқан шақтардың.

Беу, Алматым, тұра алам ба сүйе алмай,
Келемін мен, келемін мен қиялдай.
Жас қаламым дірілдейді қиналып,
Сен жайлы жыр ақ қағазға құя алмай...

САПАР

Көк самолет біз мінген
Көтеріле аспанға,
Мен де ұқсадым әлемнің
Көк қақпасын ашқанға.

Алда қазақ даласы
Ару қырын гүл басқан.
Артта Арал жағасы
Әмуменен сырласқан.

Алда қазақ даласы
Сансыз малы шулаған.
Артта Арал жағасы
Ақ сазаны тулаған.

Қыз қылықпен бұралған
Жылу құйып жанға тың,
Құшақ жайып тұр алдан
Ай маңдайлы Алматым.

Ойдың шолып тереңін,
Жарыса ұшып желменен,
Аспанына өлеңнің
Алып ұшып мен келем.

ӨСІП КЕЛЕ ЖАТЫРМЫН

Кеудесінде таулардың,
Кемесінде арманның,
Жалау етіп өрлікті,
Ескек етіп ерлікті,
Есіп келе жатырмын!

Адал терін әрдайым
Моншақтатып маңдайым...
Соқсын дауыл, соқпасын,
Қиындықтың көк тасын
Кесіп келе жатырмын.

Кейде Күнмен теңесем.
Таласып Күнмен мен өсем.
Гүл теремін жерімнен,
Бірге туған еліммен
Өсіп келе жатырмын!

* * *

Өтті ғой, сәулем, ай талай,
Көрмедім қанша өзінді.
Қайталай берем, қайталай,
«Сүйемін» деген сөзіңді.

Қайтейін жаным аңсады,
Сабыр да керек десек те.
Сағынған көздің моншағы
Шашылып жатыр төсекте...

* * *

Көктем — ол қуаныштың ізгі лебі,
Қызғалдақ қыздарға арнап үзіледі.
Аспанда жақсылықтың атын жазып,
Тырналар қатар-қатар тізіледі.

* * *

Қарай берші, аппағым,
Көңілімді қайтармай.
Көп қой менің айтпағым,
Жүрген саған айта алмай.

Көз тілімен, көріктім,
Көңіліңе салдым ба ой?
Лағындай еліктің
Елең ете қалдың ғой.

АРАЛ ЖЫРЛАРЫ

Арал қызына

Қай жаны пәк жігіттің
Бақытына жаралдың,
Қарлығашы үміттің,
Ақ сазаны Аралдың?

Қызғалдақ па ең сен әлде
Көгеретін көктемде?
Қасқалдақ па ең сен әлде
Көлбеңдеген көк көлде?

Қиялдаған Навоидың
Жоқ жары ма деп едім.
Қайта туған Абайдың
Тоғжаны ма деп едім.

Арта берсін мерейің,
Жайқала бер орман боп.
Несін айта берейін,
Көкіректе арман көп...

* * *

Сендегі жалғыз арпалыс
Қоздатып жатыр қанша арман.
Жағаңа біткен жар қамыс
Жамырап маған ән салған.

Шағалаң бейне төбеден
Әуелеп ұшқан ақ парак.
Аумаған толы көп өлең
Айдының фотоаппарат.

* * *

Ешқашан теңіз тілекпен
Аңдатпас сырын тас тұйық.
Қарайсың оған қасқиып,
Барасың оған бас қиып.

Әуелі көріп тепкілеп,
Тереңге тастап бір байқар.
Жеткізбей үміт сарғайтар,
Қумаған адам күр қайтар.

Үйреніп өмір бар заңын,
Өткізіп сыннан қанша мың,
Білген соң қымбат-арзанын,
Алдыңа тастар маржанын.

* * *

Шараңа суың сыймастан,
Теңселіп жатқан теңізсің.
Теңі жоқ ғажап күй-дастан,
Тербелген ыстық лебізсің.

Сілкіле құлай жаздатып,
Толқыныңменен қағып өт.
Жіберші мені маздатып,
Кеудеме жалын жағып от.

Бойында туған балаңмын,
Аяма, теңіз, барыңды.

Арманын тыңдап даламның,
Алайын сенен бар үнді.

Жандардың мынау көңілді
Кемесін, теңіз, тербей біл.
Тербеліп жатқан өмірді
Тебіреніп сүйген ел ғой бұл...

* * *

Теңізге мынау қарашы,
Жетпейді көздің шарасы.
Кеткендей боп тұр астасып
Аспан мен жердің арасы.

Мұнда жоқ кінә-кек деген,
Мұнда жоқ шет пен шек деген.
Сан бақыт мұнда бүршіктеп,
Сан мұрат мұнда көктеген.

Оған жат қайғы-қасиет,
Айтары ерлік өсиет.
Теңіздің теңіз екенін
Тану да үлкен қасиет.

* * *

Көрмесе бір сәт «қайдалап»,
Тынымсыз жаны аңсаумен,
Сүйе ме анаң аймалап,
Айтшы сен, айтшы, жан сәулем.

Ана ғой жаны кең адам,
Сүйетін шығар есіркеп.
Артықтау сүйем мен одан.
Асықтау айтсам, кешір тек.

БАРСАКЕЛМЕС

Үрейлі сенің атың «Барсакелмес»,
Тұрады көз алдында қаншама елес.
Қысса да қандай сындар қыспағына,
Адамның жақсы үміті — аңсауы өлмес.

Надандық санасы сап шырмауына,
Жылдардың жол беріпті зырлауына,
«Пайдалы нәрсе бермес» «Барсакелмес»,
Ешбір жан қана алмаған сырларыңа.

Төсінде сан ғасырлар жан баспаған
Күрестер алмаспаған, жалғаспаған.
Бүгін мен Айға ұшам деп тұрғанымда
Сен болдың жүрегімде ән бастаған.

Сүйдім мен сені туған мекенім деп,
«Соры бар» сор топырақ шекерім боп,
Жаныңда жүріппін де, біліппін бе,
Қойныңда бай қазына екенін көп?!

Кешегі шексіз дала қаймақтаған,
Мұнайдың кені болдың аймақты алған.
Кейде мен бар бақытым
Табанымның
Астында екен ғой деп ойлап қалам...

«Бұл неткен есімі елге запы мекен,
Әлде бір соқыр сезім аты ма екен», —
Деп саған көп қараушы ем,
Жанарымдай
Жаутандап мұнай толқып жатыр екен...

Еліммен дүниеге аян атым,
Жаным жоқ гүлдентуден аянатын.
Кендердің кезі келді
Мен ұстаған
Бұрғының солқылынан оянатын.

Оятқан сол кендерді құрбылардың,
Мен талай ерлік ісін жыр қылармын,
Заман бұл дүйім халық
Найза емес,
Ұшымен бақыт тапқан бұрғылардың.

Жайнатқан «Үшқұдықтың» нұрлы аспанын
Бәрі де менің ағам, құрдастарым.
Өмірге қожа болып, дәуір жасап,
Қиыны, қызығы мол күн бастадым.

Жалғасқан зәулім көкке аспанымыз,
Білмейміз биіктеуден басқаны біз.
Уақыт алыс емес,
Әр ашылған
Жұлдызбен есептелер жастарымыз.

Толтырып тоғандарды жұлқи ағам,
Жүйткімін бір қияға бір қиядан.
Аспанға қанша метр биіктесем,
Жерге де сонша метр сұңги алам.

Табынса ата-бабам Күн көзіне,
Ол оны санамаған мін де өзіне.
Ал мен ертең Шолпаннан көз тігемін
Күннен жарық Кремль күмбезіне.

Қалайша бұрқап ақпай басылам жай,
Басқа нұр көргенім жоқ асылы ондай.
Шашырап жатыр сәуле сол күмбезден
Менің туған далама осынау бай.

Ойыма бала күннен бермей тыным,
«Барсакелмес» жанымды тербейтұғын.
Мен қуанам бүгінгі сол дала үшін
Барған адам келгісі келмейтұғын!

* * *

Күн — бикеш көкжиектен құлап кеткен,
Самал жел сыбырлайды құрақты өпкен.
Сүнгітіп тереңіне жұлдыздарды,
Сақырлап қайнап жатыр бұлақ біткен.

Тосшы сен құлағыңды аңдай қалып,
Барады кең дүние әнге айналып.
Нар қамыс суылдаса жер бауырлап,
Бақалар тамсанады таңдай қағып...

* * *

Ұқсаған көктегі Ай асқан шамға —
Аспанға бейне шоқтан басқан таңба.
«Жұлдыздар жез шегедей жымыңдаған»
Шашылған ақ шекердей дастарқанға.

Көк әуе — көзі қыздың москвалық,
Бұлт жатыр биік таудан жастық алып.
Қаңтардың қалшылдаған қатты аязы
Барады тәнді үсітіп, тасты қарып.

Суытқан дала жатыр тымауратқан,
Мұртына теректердің қырау қатқан.
Айналып қуғыншы жел жүгіріп жүр,
Әуілдеп үрген иттей құр аулақтан.

Аяздан алма жүзі арайланып,
Жүр, өне, күзетші шал қора айналып.
Дәл қазір нені ойлап тұр екен ол,
Телміріп бір нүктеге қарай қалып?..

ПЕРЗЕНТ ЖЫРЫ

Сен менің мәңгілікке өлмес атым,
Атымды ап алыс жылға жалғасатын.
Әкеде өсиет бар өмір жайлы,
Балада қасиет бар алға асатын.

Сен менің ұшар басым биіктеген,
Жолыңа тапқанымды үйіп-төгем.

Сен менің дүрсілдеген жүрегімсің,
Қай нәрсе сол жүректен сүйікті екен?

Сен мені өскен сайын ойландырып,
Заңдарын табиғаттың ойға алдырып,
Бір қадам басқан сайын өзің мені
Барасың шежіреге айналдырып...

ТАҢ ЖЫРЫ

Аймалап ерке желі жан-денені,
Бозарып қылаң беріп таң келеді.
Малынып шығар Күннің шұғыласына,
Көк құрақ мың құбылып сәнденеді.

Ерке жел көк құрақты жапырады,
Жас талдың дірілдейді жапырағы.
Дүркірей қашқан асау, үркек өзен
Сарқырап көк қымызын сапырады.

Ағызып ән бұлағын таңдайынан,
Жас жігіт келеді, әне, мал қайырған.
Тігіліп сонша неге көп қарайды,
Көз алмай қыз жүргізген комбайыннан?

Айтса да жүрек сөзін сан ұқтырып,
Қойды ма тыңдамай қыз зарықтырып?
Әлде ол жас жігітті сынай ма екен,
Жүрсе де адал жанын танып-біліп?

Әйтеуір жігіт оған көп қарайды,
Шырқалған асқақ ән де тоқтамайды.
Аспанға ұшар ма еді, қайтер еді,
Шарт қойса әпер деп қыз көктегі Айды?..

ДАЛА

Арманың ада болмас арна сенің,
Туған жер, сірә, сенің бар ма шегің?!
Сен үшін қызыл аяқ қырды кезіп,
Жалаң аяқ жар кешемін.

Шаттықтан мінген төбем шыңға айналып,
Тамырлар ток жүретін сымдай жанып,
Мен саған қарап тұрмын мың ойменен,
Көзім күліп, тіл байланып.

* * *

Отырмын түнді жамылып,
Ауылда ояу мен ғана.
Самалын шайқап сапырып,
Кереді төсін кең дала.

Естіліп бәсең бақ шуы,
Төгеді нұрын жарық Ай.
Жаңбырдан қалған қақ суы
Секілді сұйық сары май.

Нар болып жусап жатыр паң
Өркешті дала қыр-жоңы.
Қиналтып мені отырған —
Қиыспай тұрған жыр жолы.

* * *

Бір көргеннен адам сыры байқалмас,
Байқаймын деп, бөлкім, ешкім айта алмас.
Кей жандар бар ұйып тұрған қатықтай,
Анау-мынау қозғағанға шайқалмас.

Көбінше оған аса көңіл бөлмейсің,
Бөлсең де, оның терең сырын көрмейсің.
Сондықтан да көп жағдайда қасыңда
Жан сыры мол жан жүргенін білмейсің.